

Напрямки удосконалення податкового регулювання промислових підприємств

Абрамова Ольга Сергіївна

*Харківський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи», доцент кафедри обліку і аудиту, кандидат економічних
наук, доцент, Україна*

Анотація. У статті узагальнено наукові підходи та практичний досвід щодо теоретично-організаційних основ податкового регулювання промислових підприємств. Виявлено основні проблеми в системі податкового регулювання, досліджено методи податкового регулювання великих платників, та обґрунтовано можливість стимулювання діяльності підприємств за напрямками диференціації податкових ставок, застосування податкових пільг та податкового кредиту.

Ключові слова: податки, податкове регулювання, промислові підприємства, оподаткування, державний вплив.

Вступ

Промислові підприємства України є важливими системними елементами великої кількості життєво важливих напрямків розвитку та життя держави. Основний податковий тягар несуть саме великі промислові підприємства. Проте деякі аспекти щодо посилення стимулюючої ролі оподаткування на розвиток промислових підприємств розглянуті недостатньо глибоко або мають дещо застарілий характер.

Розробка та обґрунтування теорій макроекономічного управління, теорії організації ринкових систем представлені у роботах відомих світових вчених М. Алле, Дж. Кейнса, Дж. Стігліца, Й. Шумпетера. Наукові бази податкового регулювання діяльності підприємств з боку держави закладені видатними авторами Ф. Беконом, В. Петті, Д. Рікардо, А. Смітом.

Над проблемами, присвяченими державному регулюванню з метою забезпечення процесу ефективного зростання національної економіки працювали вітчизняні та закордонні вчені Л.А. Антоненко, В.П. Бабиш, В.Г. Горник, А.І. Даниленко, Н.В. Дацій, Б.А. Карпінський, Г. Нагорняк [6], В.І. Рошило, М.М. Туріянська.

Оподаткування як важливу складову механізму всебічного державного розвитку досліджено О. Богатирем, В. Білостоцькою, Г. Вознюком, О. Воронковою, В. Глущенко, Ю. Івановим [3], Л. Шаблістою.

Разом з тим питання обґрунтування побудови ефективної системи оподаткування має потребу у детальній розробці: визначення соціально-економічних ефектів у процесі оподаткування, формування загальноприйнятних принципів оподаткування в умовах трансформацій національної економіки, дослідження можливостей забезпечення сталого економічного розвитку методами податкового регулювання. Вкрай важливими методичними

напрямами є вибір об'єктів оподаткування та доцільність їх оподаткування, а також визначення рівня податкового навантаження у відповідності до реалій економіки та можливостей суб'єктів господарювання. А також вельми актуальними досі є проблеми рівномірного розподілу оподаткування між платниками з метою синергичного розвитку держави та суспільства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З метою забезпечення процесу постійного економічного розвитку й успішного подолання кризових явищ уряд кожної країни використовує арсенал методів, які існують у системі державного впливу на економіку, відповідно до цього потребують подальшої розробки напрями удосконалення податкового регулювання промислових підприємств, як один із важливих важелів державного впливу на економіку.

Мета дослідження полягає у розробці концептуальних підходів з удосконалення методів податкового регулювання промислових підприємств як флагманів розвитку національної економіки держави з метою отримання сталих тенденцій досягнення конкурентоспроможності національних товаровиробників на міжнародних ринках разом із достатнім рівнем наповнення державного бюджету.

Результати дослідження

Податки – це встановлені вищим органом законодавчої влади обов'язкові платежі до бюджетів та державних цільових фондів, що сплачуються юридичними та фізичними особами в порядку і на умовах, передбачених чинним законодавством. Податки встановлюються тільки державою і є невід'ємним атрибутом її влади. Податки є одним з прадавніх та найважливіших фінансових інструментів будь-якої соціально-економічної системи світу. І якщо спочатку податки мали суто фіскальний характер і були основним джерелом формування фінансових ресурсів держави, то згодом фіскальна функція податків вмістила в себе ряд регулюючих властивостей.

Податкове регулювання відіграє важливу роль у державному регулюванні економіки. Це вплив держави на хід економічних процесів шляхом їх коригування відповідно до поставлених цілей соціально-економічного розвитку в інтересах суспільства [1]. Система державного регулювання являє собою принципи, дотримання яких є обов'язковим для всіх суб'єктів господарської діяльності, а також включає відповідальність платників за дотримання правил та принципів оподаткування.

Промислові підприємства є важливими системоутворюючими елементами багатьох ключових сфер держави, зокрема: в економічній сфері вони є базисом утворення вартості; у бюджетній сфері – джерелами наповнення; у територіальній сфері великі підприємства сприяють розвитку населених пунктів різних масштабів; у науковій та освітній сфері вони є рушіями розвитку, споживачами та джерелами знань; у соціальній – великі підприємства є місцями реалізації людських можливостей та забезпечення населення засобами існування; у податковій сфері є джерелами надходжень; у фінансовій сфері виступають як мультиплікатори грошей.

Основний податковий тягар несуть саме великі промислові підприємства, і тому окремі питання проблем розвитку промисловості та впливу системи оподаткування на цей сектор економіки досліджено у працях українських науковців В. М. Гейця, Т. І. Єфименко, С. О. Іщук, Є. О. Литвиненко, Т. С. Смовженко, А. М. Соколовської та ін.

Основні завдання податкового регулювання [7]:

- формування централізованих бюджетних та позабюджетних фондів шляхом мобілізації податкових надходжень;
- складання програм (короткострокових і довгострокових) надходження податків;
- розробка принципів формування та обліку бази оподаткування;
- правильне визначення бази оподаткування – ключовий момент механізму обчислення податків;
- здійснення контролю над податковими надходженнями фізичних та юридичних осіб, залучення до відповідальності платників податків, які ухиляються від сплати податків.

Становлення і розвиток податкової системи України свідчать про її переважну роль у формуванні та розподілі фінансових ресурсів держави. Проте найбільш дієвий вплив система оподаткування має на функціонування і ділову активність підприємств, тобто на ту ланку господарської діяльності, де створюється потенціал та досягається певний рівень конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Але нестабільність умов господарювання, прагнення до поповнення бюджету, недотримання принципів економічної обґрунтованості податкових реформ та соціальної справедливості оподаткування призвели до надмірного податкового навантаження на виробників. Наслідком цього є той факт, що національні підприємства не в змозі отримувати той рівень прибутку, який має забезпечити сталий розвиток виробництва, а також той рівень конкурентоспроможності, що дозволить українським товаровиробникам ефективно працювати на світових ринках. Так неконкурентоспроможні підприємства створюють загальний низький рівень конкурентоспроможності країни, що не дозволяє Україні стати в один ряд із провідними державами Європи та світу [5].

З метою порівняння країн за різними критеріями міжнародні організації спільно з науковими установами визначають рейтинги конкурентоспроможності окремих країн. Найпоширенішим у світі є рейтинг за Індексом глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ, м. Давос, Швейцарія), що базується на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів глобального опитування керівників компаній [8]. Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI, The Global Competitiveness Index) – це глобальне дослідження й супроводжуючий його рейтинг країн світу по показнику економічної конкурентоспроможності. ВЕФ визначає національну конкурентоспроможність як спроможність країни та її інститутів забезпечувати стабільні темпи економічного зростання за допомогою GCI. , що був створений для ВЕФ професором Колумбійського університету Ксав'є Сала-і-Мартіном (Xavier Sala-i-Martin, Columbia University) і вперше опуб-

лікований в 2004 р. GCI складається зі 113 змінних, що детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що перебувають на різних етапах економічного розвитку. Всі змінні об'єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність [10-11]. За результатами дослідження ВЕФ у світовому рейтингу GCI 2015-2016 Україна посіла 79-те місце зі 140 країн. Кількісні значення показників GCI, що отримала Україна у 2015 р., наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Рейтинг України за показниками GCI 2015-2016, складено автором на підставі [11]

Показники GCI	Ранг України	Показники GCI	Ранг України
1. Якість інститутів	130	7. Ефективність ринку праці	56
2. Інфраструктура	69	8. Розвиненість фінансового ринку	121
3. Макроекономічна стабільність	134	9. Рівень технологічного розвитку	86
4. Здоров'я та початкова освіта	45	10. Розмір внутрішнього ринку	45
5. Вища освіта та професійна підготовка	34	11. Конкурентоспроможність компаній	91
6. Ефективність ринку товарів та послуг	106	12. Інноваційний потенціал	54

Важливу роль у формуванні потенціалу конкурентоспроможності національної економіки відіграє податкова політика, що створює стимули підвищення продуктивності національного виробництва та праці, формування економічного середовища, сприятливого для розвитку конкурентних переваг національної економіки. Тому до структури всіх вище зазначених рейтингів входять податкові критерії та індикатори, що дозволяють оцінити податкову систему та роботу податкових органів окремих країн

Основними індикаторами оцінки конкурентоспроможності податкової системи у GCI є: загальна кількість податків та зборів у країні, ставки податку на доходи (прибуток) фізичних та юридичних осіб, рівень податкового навантаження, ефективність діяльності податкових органів, стабільність податкового законодавства [5]. За результатами аналізу показників GCI, дослідники ВЕФ відзначають наступні найбільш проблематичні фактори, що запобігають розвитку України: 1) обмежений доступ до фінансування; 2) корупція; 3) регулювання та реформування системи оподаткування; 4) ставки оподаткування; 5) неефективна державна бюрократія.

Оцінки, що наведені ВЕФ, доводять, що податкова політика держави має прямий вплив на сталий рівень конкурентоспроможності підприємств та держави на глобальному ринку. Але держава разом із окремими підприємствами є елементами єдиної надскладної соціально-економічної системи національної економіки, тому доцільно дослідити взаємозв'язок податкової політики держави та податкової політики підприємства з метою порівняння цілей та засобів їх досягнення.

На сьогодні податкове навантаження на промислові підприємства включає непрямі податки, частина яких входить у ціну продукції, і прямі податки, що сплачуються з прибутку. Непрямі податки мають значно меншу здатність регулювати процеси виробництва та відтворення на підприємстві, ніж податки, які відносяться на фінансові результати, оскільки вони включаються до ціни продукції, таким чином, сплачуються споживачами.

Найвпливовішим податком, з точки зору стимулюючої ролі, є податок на прибуток. Прибуток, отриманий підприємством, є основним внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів, що забезпечують його розвиток. Саме податок на прибуток є прямим податком, що дозволяє платнику застосовувати усі методи податкового планування та менеджменту з метою оптимізації податкового навантаження. А також саме податок на прибуток може стати інструментом регулювання з боку держави. Отримання оптимального співвідношення ставок податків (зокрема податку на прибуток), умов оподаткування та можливостей застосування пільг, яке стане прийнятним як для платників, так і для суспільства у цілому, є складним комплексним процесом, що наразі триває в Україні під час реформування системи оподаткування.

Загалом, якщо ставки податку на прибуток є завищеними, це може зменшити зацікавленість підприємства взагалі у отриманні прибутку, або призведе до спроб приховати прибуток незаконними способами, будь-якими засобами збільшити фонд оплати праці чи інші витрати, фактично або за «сірими схемами» зменшити масштаби діяльності.

Саме тому підвищення ефективності податкової системи України має відбуватися через посилення стимулюючої ролі податку на прибуток.

Тенденція зниження рівня ставок податку на прибуток, що існує на сучасному етапі розвитку в системі оподаткування прибутку корпорацій у західних країнах, неприйнятна для України, оскільки не приведе до розширення бази оподатковування, в умовах спаду виробництва, а навпаки може призвести до істотного дефіциту бюджету.

Як показує досвід розвинених країн, соціальній фазі економічного розвитку передують десятиріччя промислового зростання, тобто індустріальна фаза. Дослідження свідчать, що основні засади, які характеризують податкову систему стосовно створення сприятливого податкового режиму для розвитку промислових підприємств це частка податкових надходжень у доходах бюджету; структура податкової системи; рівень податкового навантаження; наявність пільгового оподаткування; рівень законодавчого забезпечення податкової системи.

Стимулювати розвиток промислових підприємств можливо шляхом застосування при оподаткуванні обґрунтованої диференціації ставок податку на прибуток залежно від виду діяльності та розміру одержуваного прибутку. Також одним із основних способів податкового регулювання діяльності підприємств реального сектору є податкові пільги.

Важливою формою надання пільг оподаткуванні окремих країн світу є дозволене зменшення оподатковуваного прибутку на повний або частковий обсяг витрат підприємств, що спрямовуються на інвестиції, науково-дослідні

та дослідно-конструкторські роботи. Вивчення зарубіжного досвіду щодо податкового стимулювання НДДКР свідчить про широкий спектр використання даного інструментарію для сприяння розвитку науково-дослідної діяльності та застосування його результатів на практиці. У США майже 80% федеральних витрат на НДДКР фінансуються згідно з програмно-цільовою формою державного регулювання інновацій, яка передбачає фінансування інновацій шляхом державних цільових програм підтримки нововведень, створення системи державних контрактів на придбання тих чи інших товарів і послуг, надання пільгових кредитів фірмам для здійснення нововведень. У Хорватії компанії, які здійснюють лише НДДКР, не повинні сплачувати корпоративний податок. Усі інші компанії, що інвестують в НДДКР, можуть у подвійному розмірі відносити витрати на такі інвестиції на валові витрати при розрахунку бази оподаткування. Відповідні витрати (на заробітну плату, на матеріали, необхідні для проведення НДДКР, на ліцензування, амортизацію), можуть також відніматися від бази оподаткування [2,4].

Інший варіант застосовування податкових пільг – це податковий кредит – зменшення суми податку на прибуток на величину законодавчо затверджених пільг. У досвіді оподаткування розвинені країни використовують декілька видів податкових кредитів, найбільш розповсюдженим з них є інвестиційний кредит (табл. 2).

Таблиця 2 – Застосування податкових кредитів в зарубіжних країнах [2, 4, 9]

Країна	Види витрат, за яких застосовується податковий кредит
Англія	У вигляді податкового кредиту підприємствам дозволено використовувати 10% і більше корпоративного податку для фінансування заздалегідь обговорених законом інвестицій.
Франція	Передбачено прямі вирахування з податку: 10% від приросту інвестицій в розвиток виробництва 50% від приросту вкладень в наукові дослідження
Італія	Вирахування з податку: На інвестиції у інновації у розмірі 50% приросту господарського доходу порівняно з попереднім роком, якщо цей приріст перевищує 15%, але менше самого розміру інвестицій
Нідерланди Японія	Податковий кредит в розмірі 25% доходу від зайнятості, виплаченого знову найнятим працівником (строк пільг – 2 роки) У вигляді податкового кредиту дозволено використати 12,5% витрат підприємства на нове обладнання і виробниче будівництво Вирахуванню з податку підлягає 7% витрат на енергозберігаюче устаткування, устаткування призначене для зменшення забруднення навколишнього середовища
США	Вирахування з податку: 20% від приросту витрат на НДДКР 20% витрат на фінансування програм фундаментальних наукових досліджень, що здійснюються за договором з університетом

Ще одна податкова пільга – зменшення ставки податку на прибуток для певних груп підприємців. Специфіка цієї пільги в тім, що звичайно біль-

ше низькі ставки податку на прибуток уводяться у вигляді самостійного напрямку податкової політики тих або інших країн нібито незалежно від загальної системи оподаткування.

Сьогодні надання пільг передбачається не лише податковими законами, а й іншими неподатковими законами, а також постановами Кабінету Міністрів. Тому раціонально було б систематизувати податкове законодавство відносно пільг у окремому законі, в якому необхідно чітко визначити перелік пільг, які надаються юридичним і фізичним особам на території України по всіх видах податків, критерії надання пільг, порядок і умови їх встановлення і контролю за цільовим призначенням, строки дії.

Як тимчасовий захід з метою зниження податкового тиску на промислові підприємства доцільно було б звільнити підприємства від оподаткування прибутку, що спрямовується на інвестиції у виробництво, тобто прибуток, що спрямовується на капіталовкладення виробничого призначення, оподатковувати податком за нульовою ставкою. Це дозволить послабити податковий тиск на виробників і збільшити інвестиції в реальний сектор економіки.

Висновки

У результаті дослідження доцільно підсумувати, що стимулювання економічного розвитку промислових підприємств за допомогою засобів податкового регулювання можливо реалізувати за наступними напрямками. По-перше, слід розглянути питання зниження питомої ваги непрямих податків у системі оподаткування. По-друге, диференціація податку на прибуток залежно від виду діяльності та розміру одержаного прибутку зможе забезпечити справедливість та ефективність оподаткування. Також доцільно було б розглянути проблему систематизації податкового законодавства відносно пільг в одному нормативно-правовому акті. З огляду на кризовий стан економіки та зростаючий рівень нестабільності, з моменту запровадження змін у податкове законодавство мінімум три роки не змінювати ставки, пільги та правила оподаткування. Пільги повинні мати суто цільове призначення щодо використання коштів з певним терміном дії, на який вони запроваджуються.

Також з метою досягнення результативності та ефективності податкового регулювання і стимулювання економіки необхідно постійно коригувати і вдосконалювати податкову систему з урахуванням конкретної економічної ситуації в країні.

Перелік використаних джерел

1. Василик О. Д. Податкова система України : навч. посіб. / О. Д. Василик. – Київ : Поліграфкнига, 2004. – 478 с.
2. Динаміка інвестиційного клімату країн східної Європи – досвід для України [Електронний ресурс] : публікація / Д. Покришка, О. Бабанін, В. Шкадюк // Національний інститут стратегічних досліджень : єдиний портал органів виконавчої влади. – Режим доступу: <http://goo.gl/wprCMX>. – Станом на 01.03.2016. – Назва з екрана.

3. Іванов Ю.Б. Податковий менеджмент : навч. посіб. / Ю. Б. Іванов [та ін.]. – Київ : Знання, 2008. – 525 с.
4. Крисоватий І. А. Можливості застосування в Україні позитивів міжнародного досвіду податкового регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності / І.А. Крисоватий // Бізнесінформ. – 2013. – № 10. – С. 347-350.
5. Маліков В. В. Розробка стратегії податкового планування на підприємстві / В. В. Маліков, О. С. Абрамова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – №2(3). – 2012. – С. 13-17.
6. Нагорняк Г. Проблеми податкового регулювання в Україні та шляхи їх вирішення / Г. Нагорняк, Ю. Вовк // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С. 140-152.
7. Податкова система : навч. посіб. / [В. Г. Баранова та ін.] ; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса : ВМВ, 2014. – 344 с.
8. Рудь О. В. Оцінка податкових систем у структурі міжнародних індексів конкурентоспроможності економіки / О. В. Рудь // Сталій розвиток економіки. – №3 (2012). – С. 48-53.
9. Цуркан І. М. Стимулювання економічного розвитку промислових підприємств засобами податкового регулювання / І. М. Цуркан // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. – 2006. – Вип. 12. – С. 261-267.
10. Центр гуманитарних технологій [Електронний ресурс] : експертно-аналитический портал. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru>. – По состоянию на 01.03.2016. – Загл. с экрана.
11. Ukraine [Competitiveness 2015-2015] [Electronic resource] : information // World Economic Forum : [site]. – Mode of access: <http://goo.gl/u4fnaK>. – Viewed 01.03.2016. – Title from screen.

© О. С. Абрамова

Areas of improvement of tax adjustment of industrial enterprises

Abramova Olha

Kharkiv Educational and Scientific Institute of State Higher Educational Institution "Banking University", Associated Professor of Department of Accounting and Audit, PhD in Economics, Associated Professor, Ukraine

Abstract. This article summarizes the scientific approaches and practical experience in theoretical and institutional framework of fiscal management industry. The basic problems in the fiscal management system, the tax regulation methods of large taxpayers are shown. Opportunity is grounded to stimulate the enterprises activity in the directions of tax rates differentiation, tax exemptions and tax credit.

Keywords: taxes, tax regulations, industry, taxation, state influence.

© О. Abramova